

Øm Klosters
Venner

Nyhedsbrev
Nr. 10

2007

Øm Kloster Museum

Øm Klosters Venner

Bestyrelsen

Jørgen Højland (formand)
Odinsvej 2, 8680 Ry
tlf 86 89 33 35
jhøjland@post.tele.dk

Jens Kirkeby (næstformand)
Oksevejen 16, 8680 Ry
Tlf. 8689 1920
jenskirkeby@hum.au.dk

Tove Tindall (sekretær)
Søvænget 8, 8680 Ry
Tlf. 2136 0695
tovetindall@hotmail.com

Torben Christensen (kasserer)
Ry Boghandel, 8680 Ry
Postgiro 919-7583
Tlf. 86893274
7333@bogpost.dk

Jan Bech Andersen
Ægirsvej 3, 8680 Ry
Tlf. 8689 2348
janbandersen@hotmail.com

Kirsten Kjærulff
Alkenvej 19, 8660 Skanderborg
Tlf. 8657 7052
kkmhk@gmail.com

Susanne Gram
Ingerslevvej 1 C, 8310 Tranbjerg
Tlf. 8629 4441
susanne.gram@wanadoo.dk

Ruth Baunsgaard (sup.)
Randersvej 55 C, 8680 Ry
Tlf. 8689 1345

Hans Krongaard Kristensen (sup.)
Gl. Bruunshåbvej 7, 8800 Viborg
Tlf. 8663 9628
markhkk@hum.au.dk

Redaktion

Tove Tindall (ansv.)
Susanne Gram
Lene Mollerup
og Jens Kirkeby (prepress)

Nyhedsbrevet udsendes af museumsfor-
eningen *Øm Klosters Venner*, der er en sam-
menslutning af personer med interesse for
klostrets historie og museets virke.

Indhold

750-året for indvielsen af klosterkirken 3
Valborgsaften – kristentro og folketro 5
Digital registrering af magasinet 11
Foreningsnyt 12
Filtbladet kongelys *Verbascum thapsus* 17
Levende fortidsminder ved Øm Kloster 21
Aktivitetskalender *Bagsiden*

Bliv medlem af Øm Klosters Venner

Bliv medlem et år for 100 kr. – eller hele
husstanden for kun 150 kr. Kvitteringen er
samtidig årskort til museet og ruinparken.

Øm Klosters Venner,
Munkevej 8, Emborg, 8680 Ry
www.klostermuseet.dk
Medlemskab på postgiro 919-7583

Besøg Øm Kloster Museum

Munkevej 8, Emborg, 8680 Ry
www.klostermuseet.dk
Tlf. 8689 8194

Forsiden:

Filtbladet kongelys (*Verbascum thapsus*)
blomstrende i ruinparken Øm Kloster.

ISSN 1602-7256

I år er det 750-året for indvielsen af Øm Klosters kirke

Lene Mollerup, museumsinspektør

Den 31. oktober 2007 klokken 18.00 er det præcis 750 år siden, at den store teglstenskirke i Øm blev indviet.

Denne begivenhed skal fejres på behørig vis. Jubilæumsaftenen starter kl. 18.00 med en festgudstjeneste i Skt. Søren's Kirke i Gl. Rye. Herefter køres

Munkene skriver selv om indvielsen: "I år 1257 efter at herren blev kød, på allehelgens aften ved kvældsmesstid [kl.18.00] gik vi i optog, med kors, lys, røgelsekar forrest i toget, som skik er, og bragte alle helgenlevningerne ud af den gamle kirke og førte dem med al sømmelig hæder over til den ny under munkenes frydeskrig og jubel-råb."

ØM KLOSTERS KRØNIKE I J. OLRIKS OVERSÆTTELSE.

der i privatbiler til Emborg, hvor der vil være mulighed for at se kirkeruinen oplyst af fakler, inden der indtages en middelalderbuffet på Øm Gæstgiveri kl. 19.00. Festaftenen fortsætter ca. kl. 20.15 med følgende festtaler:

- *Den Katolske Kirke i Danmarks middelalder.*
Ved biskop Czeslaw Kozon, Den Katolske Kirke i Danmark.
- *Øm Klosters Kirke – en bygningshistorisk redegørelse.*
Ved lektor, cand. mag. Hans Krongaard Kristensen, Afdeling for Middelalder- og Renæssancearkæologi, Aarhus Universitet.
- *Rosens navn – kviksølv i middelalderlige knogler*
Ved lektor, dr. scient. Kaare Lund Rasmussen, Institut for Fysik og Kemi, Syddansk Universitet Odense.
- *Gensyn med Øm Klosters Krønike.*
Ved professor, dr.phil. Brian Patrick McGuire, Roskilde Universitets Center.
- *Kongekroningen i Skt. Søren kirke og det reformatoriske anliggende.*
Ved biskop Kjeld Holm, Århus Stift.

Jubilæumsaftenen afholdes i samarbejde mellem Øm Kloster Museum og menighedsrådet for Skt. Søren Kirke i Gl. Rye. Afholdelse af arrangementet er under forbehold af, at der kan opnås fondsmidler. Prisen for arrangementet er 185 kr. pr. pers. Interesserede kan henvende sig til Øm Kloster Museum, hvor de vil blive skrevet på venteliste.

Valborgsaften – kristentro og folketro

Elisabeth Windmüller

I umindelige tider er der i Europa blevet holdt fest på Valborgsaften, den 30. april. Oprindeligt var der tale om en hedensk forårsfest, som blev afholdt af keltiske druider. Festen kendtes under navnet *Beltane*, hvilket betyder noget i retning af "lykkelig ild" eller "heldig ild". Betegnelsen bruges stadig af moderne hekse om denne aften, der er en af årets vigtigste sabbatter. Majnat eller Voldermisse, som den også kaldes, er den nat, hvor naturen for alvor vågner til live efter den lange vinter, blandt andet siges det at urter plukket Valborgsaften har ni gange så stor kraft, som på alle andre aftner. Først og fremmest fejrede man frugtbarheden, og de fleste ritualer der er knyttet til Valborgsaften, havde til formål at sikre den kommende afgrøde samt beskytte både dyr og mennesker mod trolddom (dvs. sygdom).

I Danmark har Valborgsaften efterhånden vejet pladsen for fejringen af Skt. Hans aften, men i visse egne af landet, for eksempel Østjylland, spillede Valborgsaften tidligere en langt større rolle end Skt. Hans. Det berettes for eksempel at der i 1879 kunne ses 70 Valborgsblus fra Blæsborg ved Horsens, og der er folk der kan fortælle om, hvordan Valborgsaften stadig blev fejret på landet i 1950'erne og 60'erne.

Men, hvordan kan det være, at en hedensk fest er blevet knyttet til en katolsk helgeninde og hvem var Valborg egentlig?

Valborg eller Walburga blev født i England i år 710. Hendes familie var meget religiøs og velstående, og som voksen blev hun sendt til Tyskland for at hjælpe sine brødre med kristningen af det germanske folk. Her udviste hun stor styrke samt klogskab og organisatorisk talent; hun deltog i opbygningen af store benediktinerklostre i Bayern. Ved sin død i 779 var hun abbedisse på klostret Heidenheim, hvor hun også blev begravet. I 871 blev hendes jordiske rester overført til kirken i Eichstätt. Dette skete d. 1. maj, som derfor blev hendes helgendag. Kort tid efter begyndte der at ske mirakler ved graven; fra en sprække i stenpladen over graven, vældede klar olie frem. Olien havde helbredende virkning, især var den virksom mod øjensygdomme og børnesygdomme. Netop på grund af dette mirakel afbildes Valborg med en oliekrug i hånden.

Den hellige Valborg.
Figur i Konter kirke,
Luxemburg.

Udover at beskytte barselskvinder, anråbes Valborg også ved øjenlidelser og hundegalskab. Sidstnævnte fordi det fortælles, at hun engang uanmeldt kom til en borg for at pleje husets syge datter, Ved porten for hundene mod hende, men hun stoppede dem med et enkelt blik – og helbredte samme nat det syge barn.

Hvorfor Valborg og den hedenske forårsfest knyttes sammen er ikke klart. Nogle anser det for en tilfældighed at det var 1. maj, der blev hendes helgendag. Andre mener, at tilknytningen kan stamme fra Tyskland, hvor hun var, og stadig er, en meget populær helgeninde. Her kaldes hun også "Befordrer af markens grøde", hvilket jo hænger fint sammen med fejringen af sommerens komme.

Der findes også flere eksempler på at den katolske kirke har forsøgt at gøre gamle hedenske fester mere "reglementerede" ved at forbinde dem til kirken, vel ud fra en betragtning om at kunne man ikke stoppe festlighederne, kunne man i det mindste gøre dem til en del af religionen. Juleaften er et eksempel på dette, og altså muligvis også Valborgsaften. Den kristne tilknytning til Valborgsaften menes for eksempel at kunne spores i udviklingen af majstangens udformning. Oprindeligt var en majstang et træ, helst en birk, som blev behængt med kulørte bånd og andet der kunne "glitre" i vinden. Senere anvendte man et afgrenet og gerne afbarket træ (hekske kan gemme sig under

barken!), som blev rejst i byen i løbet af Valborgsnat og smykket med blomsterkranse. Den yngste type majstang har korsform og er eventuelt udsmykket yderligere med krans. Det er også denne type, der hyppigst ses nu, især i Sverige.

Valborgsaften var tæt forbundet med majfesten dagen efter, og var vågenat, hvor der skulle bindes blomsterkrans til næste dags kroning af majgreven og hans følge, og altså også rejses majstang. Endvidere tændtes bål og blus for at holde hekse og andet troldtøj på afstand, og hvis ilden ikke var nok, så skulle larmen fra horn og klokker nok holde onskaben væk. En tradition Valborgsaften var at springe gennem bålet. Ilden ansås for at være både rensende, helbredende og beskyttende.

Ilden spillede en stor rolle i Valborgsfejringen. Olaus Magnus 1555.

Nogle steder drev man kvæget gennem asken næste dag for at beskytte dem mod sygdom, men asken fra Valborgsbålet kunne også gøre gavn i køkkenhaven; her beskytter den angiveligt planterne mod orm og andet kryb. I det hele taget var der mange gøremål Valborgsaften, der havde til formål at beskytte huse, stalde og ikke mindst kvæget mod heksene, som jo er særligt aktive denne nat. Bl.a. har man brugt grene fra såkaldt beskyttende træer, såsom hyl, lind, birk eller røn, til at sætte i vinduer og over dørene, gerne i korsform. Nogle gange blev grenene også stukket i møddingen. Det var meget vigtigt at holde heksene væk, da de både kunne finde på at ugle hestenes man og hale, så der opstod uopløselige knuder, samt ride på dyrene, hvilket gav dem mare-ridt. Man kunne også risikere, at kvæget blev forhekset, så man ikke fik mælk

og smør, og i værste fald blev dyrene syge. Især kvæget skulle altså beskyttes mod sygdomme og magi. Dette kunne bl.a. ske ved at give dem lidt salt og en jordbærstilk med tre blade at spise eller ekstrakt af lyng at drikke. Nogle steder gav man dyrene knust hvidløg og brændevin at drikke, en blanding som også er et virksomt ormemedel. Men trods alle foranstaltninger var der altid en, der måtte blive hjemme på gården for at sikre sig at alt var vel, mens resten af byen festede.

For festet, det blev der! Når bålet var tændt og majstangen rejst, blev der ofte holdt drikkegilde, og senere på natten, når de gamle var blevet fulde og trætte, forsvandt ungdommen ind i skoven. Det hed sig, at det var for at hente grønne grene til pyntning af byen og til optøget, der skulle "ride maj i by" næste morgen. Men der skete også andre ting i skoven, som understreger at der er tale om en fejring af frugtbarhed! Ikke uden grund var denne nat berygtet for usædelighed, for eksempel hedder det i en engelsk kilde fra 1585, at af alle de piger, der går i skoven Valborgsnat, kommer knapt en tredjedel hjem med æren i behold. Faktisk har der gennem tiderne været flere præster, der har forsøgt at få festlighederne forbudt på grund af løssluppenheden, men ikke med meget held. Det kom ofte til håndgemæng både mellem menighed og præst og imellem de feststemte indbyrdes. I Danmark kendes flere sager fra 1500-1600-tallet, hvor folk har måttet lade livet midt i majfesten, fordi det gik vildt for sig. Der var nemlig ofte slagsmål ved "majtræet" 1. maj, når folk var godt trætte og fulde og gejstligheden, der var blevet pålagt at holde opsyn, blandede sig. For eksempel blev en kirkeværge slået ihjel af "majdrengene" i Merløse Herred i 1570.

Også ved de hellige kilder rundt omkring i landet var der trængsel denne nat, hvor vandets helbredende virkning skulle være på sit højeste. Man vaskede de syge lemmer eller drak af kildevandet, og nogle steder har man holdt en højtidelig og stille vågenat ved kilden, men fra 1600-1700-tals kilder ved man at det kunne udvikle sig ret festligt. Der var bl.a. nogle der øjnede muligheden for en god handel, og de, der ikke var syge, skulle jo have noget at tage sig til, således blev der mange steder holdt kildemarked Valborgsaften, hvilket altså kunne gå livligt for sig.

På majdagen blev byen og majstangen pyntet med grønne kviste. Begrebet "at maje sig ud" stammer fra denne skik. Et optog pyntet med bånd, krans og kviste "red maj eller sommer i by".

Og der blev sunget majviser. De findes i adskillige former, som varierer fra landsdel til landsdel. Men viserne handlede alle om forventningerne til sommerens afgrøder og om held i fremtiden. Bl.a.: »Giv olden god, velsign vor skov. Giv flæsk på bord, dit navn til lov« eller »Bevar vor gæst for alskens nød,

Der rides maj i by. Brøndegaard: Folk og Flora 1978-80, bd. 1.

gør kålen fed og dynen blød, vær os alle nådig, Gud, med glæde«. Men majviser blev også sunget af ungdommen rundt omkring ved gårdene, i håb om at der faldt lidt godt af. I så fald blev der kvitteret med en lykkebringer, i form af en grøn kvist, sat fast ved hoveddøren. Skikken med at gå omkring og synge blev senere i løbet af 1600-tallet overtaget af børn i udklædning, som sang for at samle penge til skolen. Også »gemene folk med majstænger« tiggede, hvilket lagde en dæmper på festlighederne. Og majfesten ophørte efterhånden mange steder.

Der blev, som sagt, kåret en majgreve, som skulle bære en krans hele dagen og stå i spidsen for festlighederne. I større byer var det ofte de største lav, der fejrede maj, og de havde en del regler for valget af majgreve. Disse handlede dog mest om øl. Det var et vigtigt kriterium for at blive valgt til majgreve, at man havde meget og god øl. Man skulle jo beskænke sit følge. Majgreven kårede en majbrud med en krans. Hun var så hans »dame« for dagen. Nogle steder var det pigerne der valgte en majgreve eller flere, og det var ikke tilladt at undslå sig. Og andre steder igen var det de resterende karle i optøget, som tog sig en majbrud eller et »gadelam«, som det også kaldtes, når majgreven havde valgt sin udkårne. I det hele taget findes der mange regionale variationer over temaet »kåring af majgreve«.

Af andre festligheder på majdag skal nævnes »Kampen mellem vinter og vår«, hvilket var en kamp mellem to ryttere, der symboliserede de to årstider. Kampen skulle selvfølgelig vindes af våren, iklædt grønne kviste og blomster. Hvorvidt dette har fundet sted i stor udstrækning i Danmark vides ikke, men i Sverige findes flere beretninger om dette fænomen.

Kampen mellem vår og vinter. Olaus Magnus 1555.

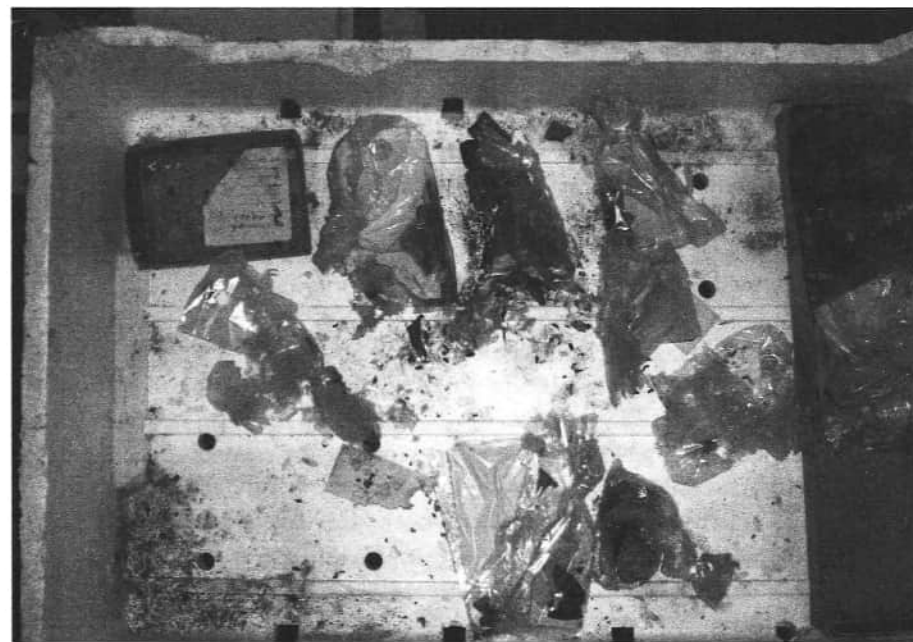
I en periode blev der også afholdt »Papegøjeskydning« på majdag: Det fortælles bl.a., at det i Aalborg i 1517 blev forlangt, at »papegøjen« skulle rejses på Valborgsdag, og når majgreven var valgt skulle der skydes, hvorefter majgreve og papegøjekonge skulle følges ad til festlighederne i byen. Men på grund af alle de andre gøremål denne dag, blev skydningen dog allerede i slutningen af 1500-tallet udskilt fra festen og henlagt til Kristi Himmelfartsdag eller en af pinsedagene.

Valborgsaften og -dag var altså et døgn helliget fest og glæde, men også en vigtig dag for bondesamfundet, da man med sine gerninger denne dag kunne sikre årets høst, hvilket var nok så væsentligt. Men mon ikke det også har været tiltrængt med et ordentligt rabalder af en fest, når den lange, mørke og kolde vinter endelig var forbi.

Digital registrering af Øm Klosters magasin

Henover vinteren 06-07 er en digital registrering af alle genstande på Øm Klosters magasin påbegyndt og foregår stadig løbende med hjælp fra Skanderborg Museum. Det er et omfattende arbejde. Bare fra udgravningerne 1975-78 antages at være over 20.000 enkeltfund, mens der fra C. M. Smidts gravninger (1910-1941) er en stor samling, ca. 10.000 enkeltfund, bestående af forskellige formsten, som er magasineret på loftet i den gamle udstillingsbygning. Det er hensigten at alle genstande skal registreres, nummereres, ompakkes og med tiden registreres digitalt i danske museers registreringssystem: Regin.

Arbejdet er påkrævet både på grund af nedbrydning af de gamle nummerringe og mærkesedler pga. tidens- og musenes tænder! Musene på loftet har haft en speciel forkærlighed for løse mærkesedler og andet materiale der kan bruges til redemateriale. Når arbejdet er tilendebragt vil museets store genstandssamling blive tilgængelig for forskere og andre interesserede - og ikke mindst være sikret for fremtiden.

Ny lægbroderdragt

I vinterens løb har Karen Quistgård syet en kopi af en middelalderlig lægbroderdragt.

Dragten er i mørkebrun håndvævet uld og består af tunika, scapular (forklæde) og strudhætte m. skulderslag. Bæltet er håndvævet af sort uld. Dragten vil blive udstillet i museets udstillingsbygning og blive brugt ved omvisninger på klostret.

På billedet ses museets studentermedhjælp Esben Møller Stahl iklædt dragten.

FOTO: IB NICOLAISEN.

Foreningsnyt – Øm Klosters Venner

Jørgen Højland

I midten af marts 2007 afholdt Foreningen generalforsamling, og resultatet af valgene og den påfølgende konstituering blev følgende:

Formand: Jørgen Højland, næstformand: Jens Kirkeby, sekretær: Tove Tindall, kasserer: Torben Christensen, bestyrelsessuppleanter: Ruth Baunsgaard og Hans Krongaard Kristensen, revisorer: Jes Andersen og Hans Lyngsgaard og revisorsuppleant: Ejnar Aschlund.

Som Foreningens repræsentanter i Skanderborg Museums bestyrelse er udpeget Hans Krongaard Kristensen og Jørgen Højland

Som det fremgår af formandens beretning (aftrykt andetsteds i bladet), har Foreningens situation på det seneste været præget af sammenlægningen af Skanderborg Museum og Øm Kloster Museum.

Der åbner sig ved fusionen en række muligheder, som Foreningen allerede er i gang med at overveje.

Først og fremmest er det naturligt at søge samarbejde med Skanderborg Museumsforening, som jo er vores parallelforening. Oplagte muligheder ville

være at åbne vores arrangementer for hinandens medlemmer, at sikre gensidig annoncering af relevante begivenheder og at harmonisere de tilbud, som de to foreninger giver deres medlemmer.

Det undersøges også, om vi kan give de to foreningers medlemmer gratis adgang til alle Skanderborg Museums afdelinger og om vi kan harmonisere priser og vilkår for foreningsmedlemskab

Ændringerne kræver i nogle tilfælde omlægninger af foreningernes vedtægter, og disse forhold undersøges.

Alt i alt håber bestyrelsen, at der på disse områder kan skabes større og bredere muligheder for vores medlemmer.

Hvilket naturligvis ikke ændrer på, at det stadig er vores hovedformål at være støtteforening for Øm Kloster!

Sommerudflugt til Djursland

Heldagstur udi sommerlandet søndag den 24. juni

Øm Kloster havde i tidens løb stærke forbindelser med Djursland, hvor klostret ejede betydelige landområder, og hvor kalkforekomsterne langs kysterne var af stor betydning for munkenes mange byggeforetagender.

Søndag 24. juni 2007 genopliver Øm Klosters Venner denne forbindelse ved en sommerudflugt.

Der bliver afgang fra stationen i Ry kl. 7.45, og turens første mål bliver Sostrup på Norddjursland, hvor vi overværer messen i kirken i Maria Hjerte Klosteret, som er et moderne cistercienserkloster, opbygget af nonner ved siden af den gamle herregård Sostrup.

Efter frokost på det nærliggende (og meget seværdige!) Mejlgård Slot (med stort ta-selv-bord) kører vi ud til kysten til nogle af de mange kalkkliner, og vi skal også se en gammel kalkbrænderovn.

På vejen sydover besøger vi egnene omkring Hyllested, og vi aflægger besøg i Rosmus kirke. Netop denne kirke er interessant for os, for det var her Øm Klosters sidste abbed, Jens Simonsen, endte sine dage som protestantisk sognepræst.

Turen koster 180 kr incl. frokost (men excl. drikkevarer, og vi regner med at være tilbage i Ry allersidst på eftermiddagen.

Tilmelding i Ry Boghandel: email 7333@bogpost.dk eller på telefon 86 89 10 64, **senest fredag 15. juni 2007.**

Beretning på generalforsamlingen

15. marts 2007

Jørgen Højland, formand for museumsforeningen Øm Klosters Venner

Generalforsamlingen 2007 kommer på flere måder til at stå i sammenlægnings tegn.

Som nævnt i invitationen til i aften, er der nu gennemført en sammenlægning af Øm Kloster Museum og Skanderborg Museum, og Skanderborg Museum, som nu består af følgende afdelinger: det kulturhistoriske museum (museet i Adelgade), Frihedsmuseet (i bunkersanlægget ved Skanderborg Sø) og af Øm Kloster Museum.

Ud over de nævnte afdelinger har Museet også ansvar for Egnsarkiverne i Skanderborg Kommune.

Som også skrevet i invitationen, så er det naturligvis vemodigt, at Øm ikke længere er en selvstændig, selvejende institution.

Til gengæld åbner sammenlægningen også en lang række vigtige, sandsynligvis endda nødvendige muligheder.

En større institution er mere robust, og jeg er overbevist om, at en større og mere specialiseret medarbejdergruppe medfører ikke bare en større bredde, men også ekstra dybde i tilbud og formidling.

I en tid, hvor de kulturpolitiske vinde kan føles skarpe, og hvor de økonomiske vilkår for drift af kulturinstitutioner er tilsvarende barske, så giver den sammenlagte og dermed større institution en større tryghed - i hvert fald er man flere om i fællesskab at klare problemerne.

Vi håber i hvert fald, at sammenlægningen må skabe nye muligheder, og at den må udvikle sig til gavn og lykke, ikke bare for Øm Kloster Museum, men også for de øvrige afdelinger i museumsvirksomheden.

Og Øm Klosters Venner får en solid indflydelse på det fremtidige museumssamarbejde. Det er nemlig aftalt, at vi skal stille to af den nye bestyrelses i alt 9 medlemmer. Og det drejer sig altså om den bestyrelse, som overordnet og i samråd med museets professionelle ledelse skal lede Skanderborg Museum.

For Venneforeningen har det forgangne år været travlt med en lang række spændende arrangementer, som jeg da lige vil gennemgå her:

Vi startede i maj med den efterhånden traditionsfaste friluftsgudstjeneste i kirkeruinen. Til at lede gudstjenesten havde vi inviteret pastor Jes Lau Jørgensen fra Veng, og han medbragte til gudstjenesten altersølvet fra Veng. En fin og symbolsk understregning af den historiske forbindelse mellem de to kirker - også selv om vi ved, at altersølvet fra Veng er langt, langt yngre end Ømmunkenes forbindelse med kirken.

2. pinsedag havde vi arrangementet Munkenes Morgen. I morgennattemørket udpegede Jens Kirkeby de vågnende fuglestemmer, og bagefter fortalte og sang Kirsten Kjærulff i kirkeruinen om munkenes første tidebøn og morgenliv. Arrangementet var et vældigt tilløbsstykke med omkring 80 deltagere, langt flere end ventet. Så der måtte i den grå morgendæmning køres flere ekstra ture til bageren efter flere rundstykker.

I slutningen af juni gennemførte vi sommerudflugten, som denne gang gik til Løgumkloster. Kirken i Løgum er vel den cistercienserkirke, som mest ligner Øm klosters kirke. De to klostre er da også grundlagt med kun ét års mellemrum. Hans Krongaard viste rundt - og den efterfølgende frokost blev indtaget på Løgumkloster Højskole. På hjemturen standsede vi ved "Hildegard af Bingens Urtehave" i Plougstrup.

Allehelgensaften fejrede vi - på dag og på klokkeslet! - årsdagen for indvielsen af klosterkirken i Øm. Vejret var desværre ekstraordinært forfærdeligt, så i stedet for at gennemføre højtideligheden i selve ruinen i lytteskin, måtte vi gå inden døre. Næste Allehelgensarrangement (31. oktober 2007) får i høj grad karakter af jubilæum: kirken fylder nemlig 750 år!

Venneforeningens sidste arrangement i 2006 var en aftentur til Skanderborg, hvor museumsleder Helle Reinholdt viste rundt, først i Slotskirken (som jo er bygget af mursten fra Øm) og bagefter i Skanderborg Museums renæssanceudstilling "Frederik og Sofie" (med Frederik 2 og hans dronning som hovedpersoner)

Ud over de nævnte arrangementer, som alle blev gennemført af Venneforeningen, har Lene Møllerup som Klostermuseets leder tilrettelagt et antal spændende tilbud, som Venneforeningens bestyrelse og andre frivillige har hjulpet med at udføre.

Så alt i alt kan vi se tilbage på et år, som har haft livlig aktivitet og budt på megen spændende formidling om klosterlivet og om Øm!

Fra bestyrelsen kan jeg nævne en enkelt personsag.

Vores dygtige bestyrelsessekretær, Tove Tindall, har siden december haft orlov fra bestyrelsesarbejdet for at kunne gennemføre nogle måneders u-landsarbejde i Gambia i Afrika. I orlovsperioden er Ruth Baunsgaard, som er førstesuppleant, trådt ind på Toves plads. Tove Tindall kommer tilbage til Ry

i begyndelsen af april måned dette år. Hun er et af de bestyrelsesmedlemmer, som er på valg i aften - men jeg har lovet at sige fra hende, at hun i påkommende tilfælde gerne modtager genvalg.

Og så har jeg kun tilbage at sige, at jeg glæder mig til det videre arbejde i det kommende år! Der vil være mange og vigtige opgaver, ikke bare med den museale hverdag, men i høj grad også med (og ikke mindst i lyset af den gennemførte sammenlægning) at opbygge nye kontakter og udvikle nye muligheder. Det bliver spændende!

Tak for godt samarbejde med de medlemmer, jeg stødte på i årets løb - for godt samarbejde i bestyrelsen - og ikke mindst: tak for godt samarbejde med Lene og med museumspersonalet!

Om medlemskab af Øm Klosters Venner

Formand for Øm Klosters Venner Jørgen Højland & museumsinspektør Lene Møllerup:

Når du tegner et medlemskab af Øm Klosters venner er du med til at støtte op om bevarelsen og kendskabet til Øm Kloster Museum.

Dit kontingent går bl.a. til afholdelse af forskellige arrangementer i samarbejde mellem Øm Klosters Venner og Museet, bl.a. "munkenes morgen", friluftsgudstjeneste, sommerudflugt og Allehelgensaften.

Venneforeningen yder Museet en økonomisk håndsrækning, alt efter formåen, i kraft af gavebidrag eller andre former for donationer. Museet har senest modtaget økonomisk støtte i 2005 til trykning af postkort og i 2006 til trykning af ny plakat.

Et medlemskab giver dig fri adgang til klosterruinen og de forskellige udstillinger samt gratis adgang ved arrangementer som friluftsgudstjenester og offentlige rundvisninger i klostret og urtehaven. Derudover får medlemmer rabat ved andre af Museets arrangementer, mens Museet ser sig nødsaget til at opkræves fuldt gebyr ved særligt udgiftskrævende arrangementer som foredrag o.lign. Rabatten sættes af museet og det vil som oftest fremgå af museets program/hjemmesiden, hvis der er særlig rabat for medlemmer.

Filtbladet kongelys *Verbascum thapsus*

Tove Tindall

Kongelysene vil igen i år pryde ruinerne af Øm Kloster. De mange gule fakler af både Filtbladet (*Verbascum thapsus*) og Mørk Kongelys (*V. nigrum*) har med garanti også været munkene til både glæde og gavn, da begge planter er reliktpanter, der i dvale i jorden kan bevare spireevnen i over 500 år og så gro frem igen ved udgravninger af f. eks. klosterruiner, hvilket også er tilfældet på Øm Kloster.

Filtet Kongelys er en imponerende plante; de tragtformede, gule blomster sidder i en tæt, kirtelhåret klase øverst på en stilk, der i god jord kan blive 2-3 m høj. Både stængel og blade er gulligfildede.

Kongelys er en 2-årig plante, der første år blot er en roset af grundstillede blade og først andet år får sin flotte blomsterstand.

Det latinske navn *thapsus* stammer fra øen Thapsos ved Nordafrikas kyst, hvor grækerne i oldtiden hentede planten for at bruge den til gul-farvning.

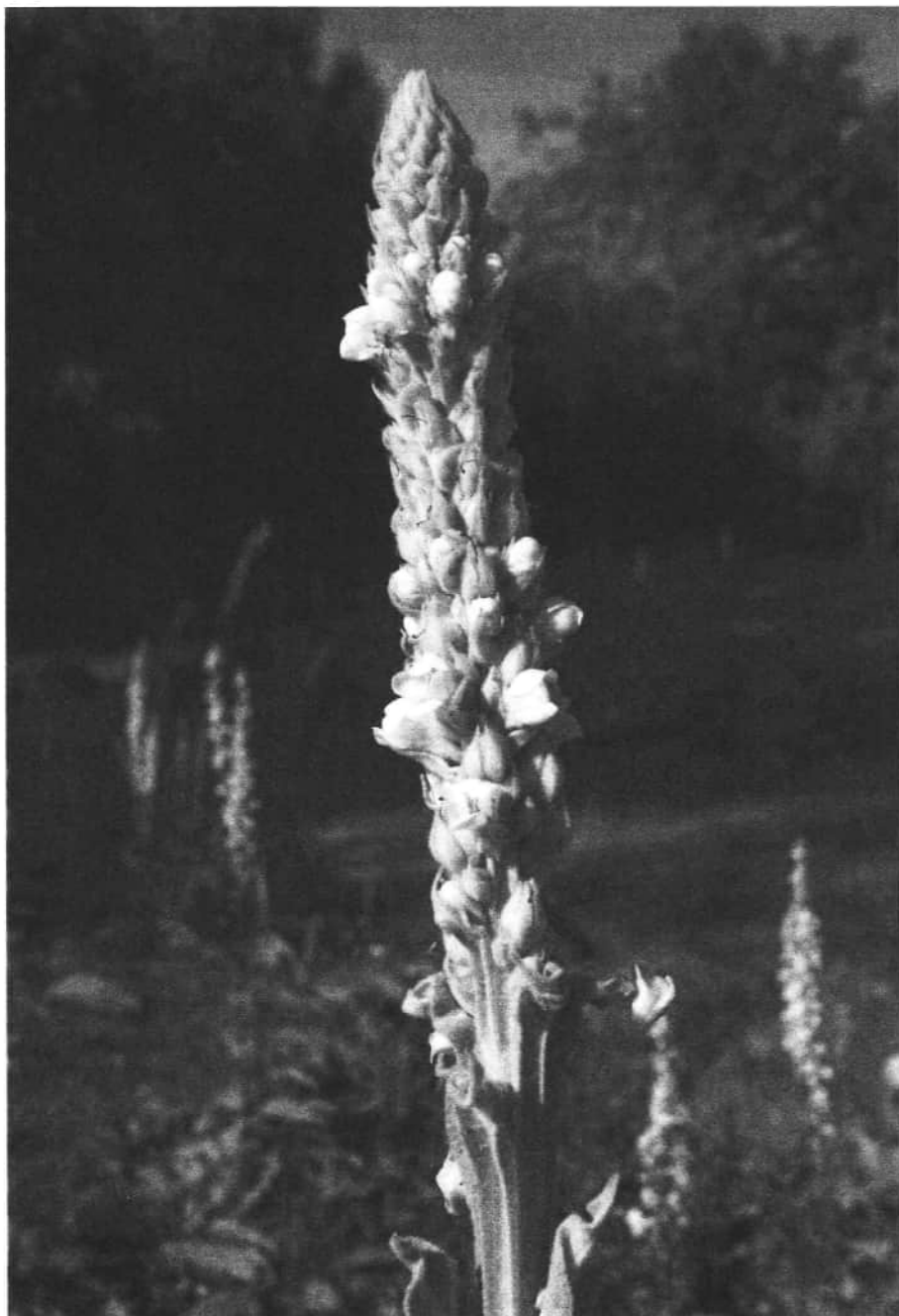
Udover farvestof indeholder Kongelys også saponiner og polysakkarider (slimstoffer).

I Danmark har Kongelys haft utallige navne, der henviser til deres udseende eller anvendelse. Omkr. 1450 kaldtes de *Lysebrand*, senere *Kongekærte*, *Himmelbrand*, *Vor Frues Lys*, *Brudelys*, *Englelys*, og - for at blive ved gejstligheden - *Provstepik* og *Præstepik* (sidste 2 er fra Sjælland).

Vel på grund af deres uldede, "støvede" overflade fik de også navne som *Æsel-* og *Lammeøre*, *Beiler-* og *Stodderlys*.

Musegift, *Museurt* og *Rottestok* kaldes de, fordi en Kongelys-plante skulle opstilles i et hjørne af kornlofter, møller eller bagerier, da "mus og rotter har en overordentlig afsky for denne plante, de løber bort og vender aldrig mere tilbage til det sted, hvor Kongelyset ligger". Frøene skulle også kunne bruges som musegift.

Navnet *Brandurt* havde den, fordi knuste blade blandet med eddike blev lagt på brandsår. Helt fra oldtiden har planterne været anvendt som lægemiddel

i udstrakt grad. Blomsterne er anført i **Farmakopeen 1772** og skulle stadig kunne købes på apotekerne.

Harpestræng (omkr. 1300) skriver, at den fortynder tykke kropsvædske, hjælper for lårsmarter og fodsår, podagra, udrenser ond vædske, som skyldes kulde og fugtighed samt fjerner skab.

Simon Paulli (1648) skriver, at planten agtes højt på apoteket og anbefaler at anvende den mod tarmluft, smerter i lysken samt mod smertefuld stolgang som følge af udskudt endetarm, ved sidste onde presser man de kogte blomster af Kongelys og Kamille mod anus eller bruger dem i et klyster.

Til udvendig lindring har man ifølge **Christiern Pedersen (1533)** brugt at lægge den knuste plante i vand evt. blandet med pulveriseret kalmusrod på anus mod forstoppelse. Som omslag på hæmoroïder anbefaler han planten kogt i vin blandet med jernfilspåner! Te af urten eller blomsterne brugt som omslag læger alle øjensygdomme samt kønsorganerne. Oliedutræk af blomsterne stiller udflåd fra rindende øjne og fordriver ansigtsrødme. Saften af blade og blomster gnides på vorter og kløe; vaskes hovedbunden med Kongelysvand, får det håret til at gro. Blomstersaften fjerner rynker i panden på gamle piger.

Til indvortes brug har man lavet vand- eller rødvinssafkog af roden eller destilleret vand af blomsterne til at drikke mod malaria og diarré – ”bugens vrid og pine”; samme præparater var også virksomme mod indre kvæstelser, betændte sår og lungesot. En slimopløsende ”bryst-te” blev drukket mod hoste. En te af roden drak man ved indre kvæstelser, tarmbrud og krampe.

Plantens forskellige dele indgik desuden i en masse ”sammenkogte” remedier samt i de såkaldte urte- og krydderposer, der anvendtes mod mange lidelser.

Også husdyrene blev reddet af Kongelys: Roden modvirker hoste og lunge-syge hos kvæg og heste. Te af roden gives koen mod tuberkulose. Afkog blandet med salt og bølgeaske tjener til vask af kreaturers udslæt. Planten indgår i råd for hestes lunge- og leverlidelser, dens utrivelighed og i omslag på forvridning. Bladene lægges på hingstens hævede forhud og som omslag på en for-naglet hest (sømbeskadiget ved skoning). Desuden vil hestens hår vokse efter vask med Kongelys-afkog.

Den revne rod blandet med mel feder høns og kapuner, hvis kød får en behagelig smag.

Desuden kan blade samt filten fra stængel og blade bruges som ”tønder” (til at slå gnister i ved ildtænding, som lunter og lysevæger.

De gule blomster brugtes som nævnt som farvestof, og de giver en velsmagende te-erstatning.

De smukke planter har været velkomne i prydhaver og har da også bredt sig ud i naturen, hvor overtroen ville vide, at et kongelys brænder over et kongeløsen (en nedgravet skat)

Det tre-delte lys, som blev tændt juleaften, hed i Sønderjylland "Kongelyset".

I litteraturen er der talrige romantiske beskrivelser af planterne, også hos **Ths. Bartholin**, der dog fortsætter: -"men deres glanstid oprinder dog, når de er ved at kaste blomsterne og bøjer sig mod jorden. Det sker ikke .... i en langspunden, vemodig rytme, men i de mest fantastiske spring. De krummer sig som slanger, de placerer sig i alle den subtileste geometriske vinkler, de er uhyrerne fra Nôtre Dame, de er nedløbsrørene på frønnede italienske barokpaladser, de er udmygde supplikanter, de er trodsige forbrydere .... og især i den tidlige august-skumring fortæller disse vilde former, disse flammende farver spøgelseshistorier, der får en til at gyse og grine på samme gang."

Vi lader **H.C. Andersen** slutte "eventyret om Kongelyset": "Bladene er tykke og filtede, grågrønne som anløbet metal, uden indskæringer i randen, blot virkende ved deres masse, tunge for øjet, en samling af vægt. De skal danne basis for blomsternes mægtige lysfy, som rager op i solen over alt det grønne med hundrede glimt i de gyldne kroner ... De fægter med åben pande, enhver kan se dem ind i øjnene. Som små guldskeer sidder de, en fin anretning for hver, der vil komme. Kongelys-planten er en kunstner værdig." (fra Gartneren og Herskabet)

Kilder

V.J. Brøndegaard: Folk og flora, bd. 4.

Jens Gregersen og Bernt Løjtnant: Blomsternes Danmark

Harald Nielsen: Lægeplanter og trolddomsurter

Levende fortidsminder ved Øm Kloster

Lene Møllerup

Bulmeurten er igen vokset frem efter 446 år i jorden på Øm Kloster. Bulmeurten er sammen med kongelys og skarntyde en af de dvaleplanter, der kendes fra munkenes tid på klostret. Dvaleplanter betegner plantearter, hvis frø kan overleve i jorden i mange hundrede år, for så under gunstige vilkår på ny at spire frem.

Planterne er dukket frem på de områder, hvor der blev foretaget arkæologiske udgravninger i forsommeren 2006. Under jordoverfladen fandt arkæologerne rester af munkenes gamle kanal, der ikke har set dagens lys siden den blev opfyldt, sandsynligvis ved klostrets nedlæggelse i 1561. I samme omgang fik arkæologerne endevendt jorden og skabt mulighed for, at de gamle "slumrende" frø kunne vækkes til live.

Bulmeurten med det latinske navn *Hyoscyamus niger*, er en 25-100 cm. høj plante med behårede fligede blade og gule blomster med violette marmoreringer. Planten blomstrer i juni og juli. Den indeholder to meget giftige alkaloider, og munkene anvendte den som smertestillende og bedøvende middel. Planten forekommer sjældent vildtvoksende i Danmark, men kan studeres nærmere i Øm Klosters urtehave.

Audioguide på Øm Kloster Museum

Lene Møllerup

På Øm Kloster Museum kan besøgende nu leje en audioguide og få en interaktiv rundvisning i klosterruinen som supplement til den allerede eksisterende formidling. Rundvisningen tager ca. 45 min. Der er 23 formidlingspunkter fordelt i klosterruinen. På turen fortælles levende om klostrets udseende, funktion, indretning og om munkenes dagligliv. Audioguiden er nem at betjene og gæsten bestemmer selv tempoet. Med audioguiden udleveres en grundplan af klostret med de forskellige formidlingspunkter indtegnet. I løbet af sommeren foreligger også en tysk og engelsk udgave. Øm Kloster museum er det første museum, hvor audioguiden anvendes på udendørs arealer.

FOTO: IB NICOLAISEN.

Ny fotofrise

Ved åbningen af museet 1. april 2007 kunne en ny fotofrise i museets forhal præsenteres. Den erstatter den gamle sort/hvide fotofrise, der efter mange år var noget medtaget af tidens tand.

Fotofrisen består af 22 store farvefotostater lavet af fotograf Ib Nicolaisen, Århus, der i sommeren 2006 besøgte danske cistercienserklostre samt andre danske klostre og kirker. Frisen skildrer danske cistercienserklostres arkitektur og indretning og giver beskueren en mulighed for at visualisere, hvorledes Øm Kloster så ud.

Frisen er skænket museet af Ib Nicolaisen samt en anonym giver.

Tilbud på bøger om kirker og klostre

Der er nu mulighed for at få rabat på følgende bøger, når de købes som samlede pakker:

Bogpakke om Øm Kloster:

Øm Kloster Museum, pris 35 kr.
Øm Klosters Krønike, pris 50 kr.
Klosterhaven i Øm, pris 45 kr.
Krønike og udgravning, pris 20 kr.
Øm Klosterkirke, pris 30 kr.

Samlet pris: 180 kr. Tilbud: 140 kr.

Bogpakke om østjyske klostre:

Bed og arbejde, pris 35 kr.
Gudenåens klostre, pris 20 kr.
Øm Kloster Museum, pris 35 kr.
Cistercienserordenen, pris 35 kr.
Øm Klosterkirke, særtryk Danmarks Kirker, pris 30 kr.

Samlet pris: 155 kr. Tilbud: 115 kr.

Bogpakke om østjyske kirker:

Middelalderkirker i Østjylland, pris 65 kr.
Kirkerne i Århus og omegn, pris 20 kr.
Kalkmalerier i Østjylland, pris 65 kr.
Øm Klosterkirke, særtryk Danmarks Kirker, pris 30 kr.

Samlet pris: 180 kr. Tilbud: 135 kr.

Der skal påregnes porto ved forsendelse.

Bogpakkerne kan bestilles på tlf. 86 89 81 94
eller på email: klm@ecomuseum.dk

Nyt tag på billetsalget

En kold og blæsende dag i marts med kraftige sludbyger blev vestsiden af stråtaget på billetsalget fjernet af Skov- og Naturstyrelsens folk. Det gamle tag var blevet utæt og medtaget af vind og vejr. De følgende 14 dage, i noget bedre forårsvejr med klar og blå himmel, lagde tækkemand Niels Duedal nyt strå og mønning af lyng på billetsalget tag. Smukt ser det ud med mønster i lyse og mørkere strå, hvis effekt bedst ses på afstand.

Det sker sommer og efterår 2007

JUNI

20. juni kl. 19.00: "Klosterhaven i Øm" aftenvandring i Øm Klosters have. Gratis for medlemmer.
24. juni: "Munkenes Djursland". Sommerudflugt med Øm Klosters Venner. Annonce andet sted i bladet.

JULI

1. 8. 15. 22. og 29. juli kl. 11.00 og 14.00 Rundvisning i klosterruinen med guide. Varighed ca. 45 min. Gratis for medlemmer.
3. juli kl. 20: Friluftsgudstjeneste i Øm Klosterkirkes ruin. Gratis for medlemmer.
25. juli kl. 19.00: "Klosterhaven i Øm" aftenvandring i Øm Klosters have. Gratis for medlemmer.

AUGUST

5. og 12. august kl. 11.00 og 14.00: Rundvisning i klosterruinen med guide. Varighed ca. 45 min. Gratis for medlemmer.

18. og 19. august kl. 10.00-18.00: Mad og Øl på Øm. Middelalderbanket lørdag aften kl. 19.00 på Øm Gæstgiveri. Tilmelding nødvendig.

SEPTEMBER

6. september kl. 19.30, Øm Kloster Museum: Jubilæumsforedrag ved cand. mag. Jørgen Højland i anledning af 800 året for Øm Kloster krønikes tilblivelse.
23. september kl. 11.00-15.00: Pilgrimsvandring fra Øm Kloster til St. Sørenes kilde i Gl. Rye.

OKTOBER

13. - 21. oktober Efterårsferie på Øm Kloster. Særskilt program følger.
18. oktober kl. 19.00-22.00: Museum i lommelygtens skær.
31. oktober kl. 18.00- ca. 22.00: Øm Kloster Kirkes 750 års jubilæum. Tilmelding nødvendig.